

← ובין גרו: ז"י לאתכירו פנים במשפט ובין אחוהי ובין גיורה: יי קא

לקמ בהיר

רש"י

אודני"ט בלע"ז, כמו (שמות כ"ח) זכור, שמור (כ"י י"ג):
ובין גרו. זה בעל דינו שאוגר"ע עליו דברים (סס),
דבר אחר ובין גרו אף על עסקי דירה (סס) בין חלוקת
אחים אפילו בין תנור לכיריים"ע (סס"ה ז"י): (יז) לא
תכירו פנים במשפט. זה הממונה להושיב
הדיינים, שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור"ע
אושיבו דיין, איש פלוני קרובי אושיבו דיין בעיר

וחשנו שפי' תיבת "הוה" בלשון רבינו הוא תמיד בלי
הפסק (אשר לא כן הוא), גם ישנם שאומרים שזה הכרח
של רז"ל ללמוד הוה ממונים דין מאומרו שמוע שפירושו
תשמעו תמיד לא רק פעם ראשונה, וטעות גדול הוא, שפי'
שמוע בין אחיכם לפי פשוטו שתתנו לב ודעת וכוזר ראש
לשמוע בצאניכם ולהצין על בריו מה שיש ציניהם, גם דרשו
מזה חז"ל בסנהד"י: ואזהרה ל"ב שלא ישמע דברי בעל דין
קודם שיבא חצירו, ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו

לדיין קודם שיבא בעל דין חצירו ופירש"י שמע דבריך בין אחיכם כשהיו שניכם יחד משמע עכ"ל, אלא רצון רבינו כאן
לפרש משקל התיבה (לא לפרש הענין), משום דקשה לו הלא זווי הוא זה בלשון רבים שכל הפרשה בלשון רבים נאמרה ואזנה
אח "שופטיכם", בין "אחיכם", ו"שפטתם" זדק, לא "תכירו" פנים, היל"ל א"כ תקמעו בין אחיכם ולו יהיה שהרצון
לאומרה בלשון יחיד היל"ל קמע לא קמע, ועל זה מירך שגם קמע לשון זווי הוא, אלא החילוק ציניהם כי קמע הוא זווי
לעמיד ליחיד שמצוה עליו שמכאן ולהבא יקמע, ותיבת תשמעו הוא זווי לעמיד לרבים, משא"כ קמע אינו לעמיד ואינו
ליחיד ולא לרבים, אלא לשון הוה פי' יכול להיות לעמיד יכול להיות לעבר ויכול להיות לעתה, יכול להיות ליחיד ויכול להיות
לרבים, ויותר מובן התיבה כשמוסיף עליו למ"ד לקמוע, גם נריך אחת להוסיף עליו תיבה הנשאר בכת, במה שלפנינו נשאר
בכת "עליכם" לקמוע או פירושו שכל פעם שצא לפניכם דין חורה חייב עליכם לשמוע בין עתה ובין לעתיד, ואם תוסיף
עליו עוד תיבה עליכם "היה" לשמוע או פירושו עבר, ואם תוסיף עליו עליך לשמוע אז הוא זווי הוה ליחיד, וכן הוא זכור
שמור קרור הלך וכל דדמי להו, ובלשונינו הלע"ז הער"ן זווי"ש אייער"ע בריעדע"ר, געדענקע"ן (אבע"ר היעט"ן)
דע"ם טא"ג פי"ן שבת, ודי ביאור בזה: (צ) פי' אוסף וכונן טענות כנגדו, מלשון (משלי י"ה) אוגר בקין בן משכיל,
ותפר אל"ף וכחילו אמר ובין אגרו (רא"ם), ולא רצה רבינו לפרשו מלשון גר המתגייר שא"כ מה זה כינוי גרו וכי שלו הוא,
בשלמא וגרך אשר בשעריך שייך על כלל ישראל כלומר גרים שנתכנסו, משא"כ כאן שאמר בין איש ובין גרו (בא"י), ומה
שכבר אמר הכתוב בין איש ובין אחיו פירושו כשצאין לב"ד להשוותם בלי טענות זה כנגד זה (ג"א), או שאין אחד מוחזק
יותר מחצירו כגון שנים אחוזין בטלית, ובין גרו מיירי שאחד מוחזק והשני בא עליו בטענות (ד"ד), וזה דוחקו של דרך
הראשון שסוף כל סוף למה יהיה חילוק ציניהם, גם שרריך להוסיף האל"ף כנ"ל, ודרך הב' רחוק מפשוטו: (צא) ופירש"י
לשון מגור תשמישי דירה אל תאמר יטול זה תנור וזה כירה (תנור קטן) שהרי תנור עוודף על הכירה ונריך להוסיף דמים
עכ"ל, פי' שחלקו ציניהם ב' דירות שוות לאחד נפל תנור ולאחד כירה נריך בעל התנור להשיב לו בטענות מה ששואר התנור
יותר הגם שהשמיש שזה, והגם שבהר לו האחד את הכירה יכול לטעון אח"כ שעל מנת כן בחר שחצירו יוסיף לו החילוק
בטענות (ד"ד), והגאון מלצ"ס אומר שהמשכיר בית לחצירו אם מחוייב ליתן לו תנור או די בכירה גם על זאת ידונו, וזה
פירוש נכון הגם שאין להעמיסו בדברי רש"י שג', והש"ס נעלם ממנו דברי רש"י הנ"ל: (צב) הא דנקט משלים, ולא
אמר סתם שלא יושיב דיין שאינו בקי, אפשר משום שכן ראוי להיות שהדיין יהיה נאה וגבור לשם ולמהלה ולתפארת, וכן

אור החיים

מפני איש, ב' כשצאים ב' אחים למשפט תבוא
סבבת הדיין לומר אין לדקדק במשפט זה כי אנשים
אחים הם לזה אמר ובין אחיו. גם נתכוון למה
שאמרו בפרק שבועת העדות (שבועות ל"א) ופסקו
רמב"ם פרק כ"א מהלכות סנהדרין ב' בעלי דינים
שהיה אחד מהם מלוכב בגדים וכו' אומר למכותב
או הלציטו כמותך עד שתדון עמו או לבוש כמותו

וכו' ע"כ, והוא מה שנתכוון באומרו ובין אחיו
שיהיו אחים בהדרגה אחת שזולת זו לא ילא משפט
זדק וכמו שכתב שם רמב"ם בתחילת הפרק, ג' על
פי מה שאמרו בפרק שבועת העדות (ל' וז"ל חנו
רבנן בלדק תשפוט עמיתך שלא יהיה אחד יושב
ואחד עומד וכו', והוא אומרו ובין גרו פי' שיהיה
מתגורר כמותו או שיהיה ציטיבה או שיהיה

תשתמודעון
זערא קרבן
תדחיון מן

והוא אינו בקי
אח החייב מעט
פנים דין (סס)
חביב עליך"ע
שחס קדם ובה
דבר אחר"ע כ
תאמר זה עני
אזכה את העני
שלא תאמר ה
בשביל דינר אז
שאתה חייב לו
תיראו"ע (סס)
דבריק"ע מפני
אוגר בקין (י)
המשפט לאלו
כדין אחת מן
שינוי נטמאות * לאחר
(נח"י): (צד)
כגדול כ"ף הדמ
מקומו, שהרי תרו
כקטן אלא קטן כ
כ"ף של כקטן ולו
לזה הביא שניהם
במצוה ויסקל אדי
העושה, לאו דלא
את הדין מפני הי
אפילו לשפוט אמ
לצוות על שליח ה
אמר לשון הרגיל
"איש" פי' מפני
אחת לשמוק (ופני
לשמוק (ספרי), ו
לשמוק כשאין לך
(מ"ל): (צט) י
זכית את מי שלא
כל התורה ותרי"ג
(וגם על הטיית

והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתי: ואצוה אתכם בעת ההוא את פליהדברים אשר תעשו: ונסע מחלב ונלך את פליהמדבר הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם דרך הר האמרי כאשר צוה יהוה אלהינו אתנו ונבא עד קדש ברנע: ואמר אלכם באתם עדיהר האמרי אשר יהוה אלהינו נתן לנו: כא ראה נתן יהוה אלהיך לפניך את הארץ עליה רש כאשר דבר יהוה אלהי אבותיך לך אל תירא ואל תחת: שלישי כב ותקרבון אלי בלכם ותאמרו

דינא ריי הוא ופתגמא די יקשי מנכון תקרבון לותי ואשמענה: ית ופקרית יתכון בעדנא הדיא ית כל פתגמא די תעבדון: יט ונמקנא מחרב והליכנא ית כל מדברא רבא ודחילא ההוא די חזיתון ארץ שורא דאמראה כמא די פקיד יי אלהנא יתנא ואתינא עד רקם גיאה: כ ואמרית לבון אתיתון עד שורא דאמראה די אלהנא יתב לנא: כא חזי יתב יי אלהיך דקמך ית ארשא סק אחסן כמא די מקיר יי אלהא דאבהתך דך לא תדחל ולא תתבר: כב וקרבתון לותי בלבון ואמרתון נשלח גברין דקמנא

וואלדון קנא יתנא פתגמא ביה וית קה כב ושפר בעי כו"ק אומר חקניכס ותלמי כוגנת ילדים חקניס מכבדי כלן ותקרבון חת חקניס וישנבו אתנו חס: את הדר עקמונות חילי הדר בר-בעיני בעיני משה כי

אלא גם חס שר לשונם ומכמות ה דבר אינו מיותר הכא היה די לומר יודע אבל טוב הו ולנטות מדרך הו ושועת ה' והשג בשלימות, לזה, הו ההכרח כבר אמר קולו שהקדים חיו עשה שרין לשנו

בעמידה כג. וייטב

(ילקוט שלח)

מה זה וצין גרו

ש

לקט בהיר

רש"י

ק) פרש"י שנטל שררה לעצמו לומר תקרבון אלי שהיה לו לומר תקרבון לפני השכינה עכ"ל, פי' אמר חזי דבר ושמעתי שררה שהוא ידע כל דבר ורק אליו נרין לקרב כל ספק, והיה לו לגמור חס לא אדע אשאל להקב"ה, וכן שמואל כששאל אותו שאלו אי זה בית הרוצה היה לו לענות שאל דבר זה מאחרים (רד"ק), או היל"ל אחי עשה הקב"ה לרוח, כלומר מה שאני רואה הוא מן הקב"ה ולא ממני, ובאופן שאמר הוא אנכי הרוצה יש לעשות שפירושו אנכי ממנת כשרונותי וזיתי להיות רואה (בר"א), ואמר משה דבר זה כלן כדי להוכיח גם את עצמו וכדי שילמדו ממנו (מ"ל), וכונת המאמר הייתה כדי להקל על השופטים, וכדי שלא ירחשו מלקבל עליהם המינוי בטענה שלפעמים המשפט קשה וקבל לטעות והקולר יהיה חלוי בלאורינו, לזה אמר שמוכן אני לשמוע ולשאל להקב"ה, ופשוט הוא, והש"ס כחז כלן דברים שאין ראוי לאומרו: קא) ר"ל שלא תאמר שהניח משה דברים קשים לעצמו ולא למדס לישראל ולשופטים ועל זה אמר והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי כגון דיני נפשות שהם דיני קשים, לזה אמר שמסרתי לכם את כל הדברים ואפילו עשרת הדברים ששייכים אלל דיני נפשות אשר למדו חז"ל מדיוקי הכוזבים מסרתי לכם, אלא פי' אשר יקשה מכם שלא תוכלו השג עומק הדין וספיקות שיוולדו בשכל אנושי, ועשרת הדברים הנה הן סדורים במשנה דמנהדרין, והש"ס כחז וז"ל הכל הוא בהפך מה שכשר בדיני ממונות פסול בדיני נפשות עכ"ל, ואינו יודע פהרון לדברים הללו: קב) פי' רחצן ועוצין היה כקורות ציח הבד וקשת, שאל"כ צמה היה נורא מדבר שלא עבר בו איש (רא"ם), ובספרי מסיק סרוחים ומושלכים לפניהם, כלומר לכל העולם היה המדבר נורא לא

המשפט (סנה"ס): תקרבון אלי. על דבר זה"ק נסתלק ממנו משפט צנות ללפחד (ספרי - סנה"ס), וכן שמואל אמר לשאל (ש"ה ע"י י"ט) אנכי הרוצה, אמר לו הקב"ה חייך שאני מודיעך שאין אחי רואה, ואימתי הודיעו, כשצא למשוח את דוד (שם ע"י ו') וירח את אליאז ויאמר אך נגד ה' משיחו אמר לו הקב"ה ולא אמרת אנכי* הרוצה אל חצב אל מראהו (ספרי): (יח) את כל הדברים אשר תעשו. חלו עשרת הדברים"ק) שבין דיני ממונות לדיני נפשות (ספרי - סנה"ס): (יט) המדבר הגדול והנורא. שהיו צו נחשים כקורות"ק) ועקרבים כקשות (ספרי): (כז) ותקרבון אלי בלכם. בערבוציה, ולהלן שינוי נוסחאות שאתה.

קלח

שמואל א טז

תרגום יונתן

תרגום יונתן

רְאוּנָא לִי אִישׁ מִיָּטִיב לְגַנֵּן וְהִבְיֹאתֶם
 אֵלַי: דִּה וַיַּעַן אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה
 רְאִיתִי בֵּן לְיִשִׁי בֵּית הַלְחָמִי יָדַע גִּנֵּן
 וְגִבּוֹר חֵיל וְאִישׁ מִלְחָמָה וְנָבוֹן דְּבַר
 וְאִישׁ תָּאֵר וַיְהִי עִמּוֹ: יט וַיִּשְׁלַח שְׂאוֹל
 מִלְּאָכָיִם אֶל־יִשִׁי וַיֹּאמֶר שְׁלַחָה אֵלַי
 אֶת־דָּוִד בְּנֶךְ אֲשֶׁר בְּצֹאן: כ וַיִּקַּח יִשִׁי
 חֲמֹר לָחֶם וְנָאֵד יַיִן וְגָדֵי עֵזִים אֶחָד
 וַיִּשְׁלַח בְּיַד־דָּוִד בְּנֵו אֶל־שְׂאוֹל:
 כא וַיָּבֵא דָוִד אֶל־שְׂאוֹל וַיַּעֲמֵד לְפָנָיו
 וַיֹּאחֲזֵהוּ מְאֹד וַיְהִי־לוֹ נוֹשֵׂא כְלָיִם:
 וַשֹּׁדֵר בְּיַד דָּוִד בְּרִיָּה לָוֶה שְׂאוֹל: כא וְאַתָּא דָּוִד לָוֶה שְׂאוֹל וְשִׁמְשׁ קְדָמוּהִי וְרַחֲמִיהִי

לְעַבְדוּהִי חֲזוֹ כְּעַן לִי
 וְגִבְרָא דְמוֹטִיב לְגַנָּא
 וְתִיתְוִינִיה לָוֶה:
 יח וְאַתִּיב חַד מְעוֹלִימְיָא
 וְאָמַר הָא חֲזוּתִי בֵּר
 לְיִשִׁי דְמַפִּיחַ לָחֶם יָדַע
 לְגַנָּא וְגִבְרַ חֵילָא וְגִבְר
 עֲבִיד קְרַבִּין וְסוּכְלָתָן
 בְּעֵצָה וְגִבְרָא שְׂפִיר
 בְּרִיָּוָא וּמִימְרָא דִּי
 בְּסַעְרֵיהִי: יט וַיִּשְׁלַח
 שְׂאוֹל אֲוֹנְדִין לָוֶה יִשִׁי
 וְאָמַר שְׁדַר לִי יֵת דָּוִד
 בְּרֶךְ דִּי בְּעֵנָא: כ וַיִּסְיב
 יִשִׁי טַעוֹן חֲמָרָא טַעוֹן
 דְּלַחֲמָא וְגִבְרַ דְּחֲמָר
 וְגָרְיָא בֵּר עֵזִי חַד
 כָּא וְאַתָּא דָּוִד לָוֶה שְׂאוֹל וְשִׁמְשׁ קְדָמוּהִי וְרַחֲמִיהִי

לְחָדָא וְתוּה לִיָּה גְמִי
 וְנִינִן: כב וַיִּשְׁלַח שְׂאוֹל
 לָוֶה יִשִׁי לְמִימְרַיִשְׁמֵשׁ
 כְּעַן דָּוִד קְדָמִי אֲר
 אֲשַׁבַּח רַחֲמִין קְדָמִי
 כג וְתוּה בֵּר שְׂרִיָּא רוּחַ
 בִּישָׂא מִן קְדָם יֵי לָוֶה
 שְׂאוֹל וַיִּסְיב דָּוִד יֵר
 בְּנִוְרָא וּמְגִנֵּן בְּיַדִּיה
 וּמִתְרוּחַ לְשְׂאוֹל וּמְנִי
 לִיָּה וּמְסַחֲלָקָא מְנִי
 רוּחַ בִּישָׂא: א וּבְנֵשׁ
 פְּלִשְׁתֵּיָי יֵת מְשִׁרִיתִיהוּ
 לְאַחֲזָא קְרַבָּא וְאַתְפַּנְשׁ
 לְשׁוּכָה דִּי לְשַׁבְנֵי
 יְהוּדָה וְיִשְׂרָוּ בֵּין שׁוּכֵי
 וּבֵין עֲזָקָה בְּאִפְנֵי
 דְּמִיָּם: ב וַיִּשְׂאוֹל וְאַנְי
 יִשְׂרָאֵל אֲתַפְנִישׁוּ וְיִשְׂרָו

רש"י

(יח) אחד מהנערים. מיוחד שבהם, דואג המלך: יודע נגן. כל ענמו נמכר להכניס עין רעה של

מצודת דוד

מצודת ציון

(יז) מיטיב לגנן. מנגן טוב ויפה: (יח) וגבור חייל
 וגוי. המה הדברים הראויים לעומד בהיכל המלך:
 וד' עמו. שהוא איש מוצלח ובהצלחתו יועיל לך: (יט) אשר בצאן. אשר רועה בצאן: (כ) חמור לחם.
 חמור אחד טעון לחם: (כא) נושא כלים. כלי מלחמתו:

(יח) וגבון דבר. מכין כל דבר חכמה:

רד"ק

(יח) וגבור חייל. שיש לו גבורת הלב לכל דבר, כמו
 שנודעה גבורתו בדבר הארי והדוב: ואיש מלחמה.
 יודע בעניני המלחמה והורגל בה: וגבון דבר.
 כתרוממו וסוכלתו בעצה, כלומר לכל דבר עצה הוא
 נבון, כמו ונבון לחש (ישעיה ג א): ואיש תואר.
 פירושו תואר יפה, וכן אנשי מדות גדולות, וכן
 תרגם יונתן וגברא שפיר בריא: וד' עמו. כי בכל

מדרשי חז"ל

ישראל טעונין משיחה. (הוריות יא:).
 (יח) ויען אחד מהנערים. מיוחד שבנערים. (סנהדרין
 צג:).
 יודע נגן וגבור חייל וגוי. כל הפסוק הזה לא אמרו
 דואג אלא בלשון הרע. יודע נגן שיודע לשאול, גבור

שאלו
 מצודת
 א) באפס דמיון
 זיינו: (כג) רוח אלהים אי
 כמו שאמר למעלה (פסוק כ
 תרגם יונתן רוח בישא מן
 מן הצוקה שהיה בו מרוח
 עבר: א) באפס דמיון.
 נושאי הפרק
 א) ההערכות למלחמה
 יא-כד) יראת העם מגליו
 כה-ל) דוד שומע את עני
 לא-לז) דוד מצצע לשאול
 לח-מ) דוד מסרב ללבוש
 מא-מו) חילופי הדברים
 מח-נד) נפילת גלית לפני
 נה-נה) דוד שב לירושליו

תרגום יונתן
 כנאף הלין לחכימי
 אמרנא למסב אפי
 כדינא לא שפיר:
 כדינמר לרשיעא צדיק
 אנת ילמוניה עממי
 ויברוניה אומתא:
 כהולמכסני יבסם
 ועליהון תיתא ברקתא
 ופיד שניהם מי יודע:ם 1 כנגם-אלה →
 לחכמים הפרפנים במשפט בל-טוב:
 כדאמר | לרשע צדיק אתה יקבהו עמים
 יזעמוהו לאמים: כהולמוכיהים ינעם ועליהם
 תבוא ברכת-טוב: כושפתים ישק משיב
 מבתא: כושפותהון ננשקו דאלין דמהפכין מלי תריצתא:

רש"י

(כג) ופיד שניהם. שגר עבודה זרה ושגר עובדיה: (כג) גם אלה לחכמים. כל הדברים שנענין שלמטה אמורים לחכמים היושבים צדיק, שלא יכירו פנים נמשפט, כי לא טוב: (כו) שפתים ישק.

מצודת דוד

ופיד שניהם. עונש העובר על מצות ה' ועונש המדיח מפקודת המלך: מי יודע. מה גודל העונש: (כג) גם אלה לחכמים. רוצה לומר עם כי נראה שהדברים האלה כל חכם יבין מדעתו ואין מהצורך להזהירו, מכל מקום אמורים גם המה לחכמים והם יוסיפו לקח להבין תוכיות הדברים: הכר פנים. רוצה

מצודת ציון

ופיד. ענינו כמו איד. וכן אם בפידו להן שוע (פיו ל מ): (כד) יקבהו. יקלוהו. כמו מה אקוב (נמדנר כג ט): יזעמוהו. מלשון זעם וכעס: לאומים. אומות: כה ינעם. מלשון נעימות ויופי: כו) ישק. מלשון נשיקה, ורוצה לומר חיבור השפתים. וכן צדק ושלום נשקו (פאלס פה יא) שרוצה לומר תלויים ומחוזרים זה בזה:

לומר אף לעשות משפט אמת ולומר להיוצא זכאי הנה הכרתי פניך לזכותך הנה לא טוב ידבר, כי יש בדבר חילול השם לפני הזכאים: (כד) יקבהו עמים. כי כאשר יראה הרשע שקוראים אותו צדיק, יתפקד עוד יותר לעשות רעה לכל האומה בכלל, ולזה יקללו כולם את הקורא אותו צדיק: יזעמוהו לאומים. כפל הדבר במלות שונות: (כה) ולמוכיהים. אבל להמוכיהים את הרשע ינעם הדבר לומר לו בתוכחותיהם, הלא באמת צדיק אתה רק בדברים אחדים תשגה, לזאת הסר ממך גם את אלו: ועליהם. על המוכיהים ההם תבוא ברכת טוב, כי הטיבו לעשות. כי אם יאמרו לו כפה מלא רשע אתה יעזי פניו לומר שהדין עמו, אבל בדברים כאלה ימשך לבבו אליו לשמוע בקולו: (כו) שפתים ישק. כי עתה כדברים כדברים האלה, אז הרשע הזה ישק שפה

אבן עזרא

ופיד. ואיד אחד הם, וטעמם צרה וצוקה: שניהם. השם והמלך, מי יודע עת בא אידם ופידם: (כג) גם, אומר, ולמוכיהים, שפתים. ד' דבקים. גם אלה הדברים ידועים לחכמים הם חכמי המשפט, כי הכרת הפנים כמשפט לא טוב הדבר, והשופט האומר

רבנו יונה

אחרית דרע נר רשעים וגו'. כי אין אדם מפת מעלת נפשם, אך שלותם וכבודם כנר אשר יאיר לאדם,

מדרשי חז"ל

לעולם, ורעה מסתלקת מן העולם, שנאמר: ולמוכיהים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב. (תמיד כה.).
 (כו) שפתים ישק משיב דברים נכחים. כתיב: וישק להם ויחבק להם. מאי בין וישק לוינשק, וינשק בכל הגוף, וישק בפה. ומנא לן הכי, דכתיב: שפתים ישק משיב דברים נכוחים. (מסכת כלה רכתי ג.).

(כד) אומר לרשע צדיק אתה וגו'. כל אדם שיש בו חנופה, אפילו עוברין שבמעו אמן מקללין אותו, שנאמר: אומר לרשע צדיק אתה, יקבהו עמים יזעמוהו לאומים, ואין קוב אלא קלה, שנאמר: לא קבה אל. ואין לאום אלא עוברין, שנאמר: ולאום מלאום יאמץ. (סוטה מא:).

שפתים ישק וגו'. תנן: הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין, שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין. ר' שמעון אומר: לעולם הוא בן חורין, עד שיאמר כל נכסיי נתונין

(כה) ולמוכיהים ינעם וגו'. תניא, רבי אומר: איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם, יאהב את התוכחות. שכל זמן שתוכחות בעולם, נחת רוח באה לעולם, טובה וברכה באין

אמר ה' כו
ר"ל קורבן
ה, מה צריך
זיל קרי ב

אמר ה' כו
חכמים, וסיים
פסוק ואלה

בפסוק אלה
כיון ששם
לחכמים.

מה שהקשינו
אומרו אשר
עמרו משפט
ידה במשפט
יחד שמרו
וצדקה, כמו
(ו) ויהי דוד

הוקשה לו
גם אומרו
אמר בקיצור
במשפט, גם
לא טוב הוא
להכיר פנים,
שאינו טוב
פנים.

כמה שאמר
זהו שאמר
זב"ה גם אם
כתיב (לעיל
כי שם צוה

ואת המשפטים, עם כל זה ועתה אחר
התורה בסיני נתקיימו בידם המשפטים,
שמו גרם לדיינים שיהיו יודעים לדון על
שקבלתם את התורה כולה, שאם לא היו
שקבלים את התורה, גם אם כבר נצטוו
המשפטים לא ידעום, שכן כתיב (תהלים
קמו כ) לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל
יהעום, שאינו מושג עומק הדין אם לא על
התורה אור המאירה עינים לדיין, וזכות
התורה כולה תודיע לדיין המשפטים, כמו
שנבאר עוד לפנים.

ושנעור הכתוב על פי דברי רבותינו ז"ל הוא
כך, ואלה המשפטים, עתה אחר
קבלת התורה ואלה המשפטים לא קודם,
שגם אם כבר למדתי אתכם משפטים במרה
לא היו משפטים ישרים, אלא עתה שקבלתם
התורה נעשו המשפטים ישרים, זהו שאמר
ואלה המשפטים וא"ו מוסיף על עשרת
הדברות, שהם מאשרים את המשפטים, שמי
גרם לדיינים שידעו לדון דין אמת קבלת
התורה, לכן צריך אשר תשים לפניהם ולא
לפני גוים מ"ה, אף אם ידעת בדין אחד
שהגוים דנים אותו כדין ישראל לא תלך
לפניהם, שעומק הדין אינו מושג אלא בהיות
ה' עם השופט עומד לימינו ומלמדו להועיל,
ואם אין הב"ה שם עם הדיין ישל בדין ולא
ידע בין ימינו לשמאלו, ומי שהוא רחוק מה'
איך יאיר עיניו הב"ה, לכן לא עשה כן לכל
גוי ומשפטים בל ידעום, כי אם לבני ישראל
עם קרובו קרובים אל ה' תמיד.

וזהו שאמר שלמה גם אלה לחכמים הכר
פנים במשפט בל טוב. ירצה, בל יאמר
החכם השופט כבר ידעתי משפטי היטב, גם
התורה כולה בידי, מה יש לי עוד לבקש אל
המלך הב"ה שישב לימיני לשפוט, דע לך

שגם אלה לחכמים, אף אם גם אלה החוקים
והמשפטים כל התורה כולה יש לחכמים,
שעל ידי התורה נתחזקו המשפטים וידעו
המדות לדון משפטי התורה בתורת ה' תמימה
מאירת עינים, עם כל זה הכר פנים במשפט
בל טוב, ירצה, אם יכיר פנים לאחד מהם
לכבדו יותר מחבירו, גם אם לא הטה המשפט
ובדעתו לשפוט צדק בל טוב, ירצה, אין
הב"ה עמו הנקרא טוב ה' לכלי, אלא
מסתלק משם, והרי אם אין הב"ה שם
המתזיק בימינו ומלמדו להועיל, יטעה ויטה
משפט על כרחו, שאין שם הב"ה להאיר
עיניו, כי אלהים נצב בעדת אל להאיר להם
עומק הדין לפשפש ולחפש בטענות עד
שיוציאו הדין לאורה, כי מה האדם יכול לידע
מה בלבו של חבירו הטוען שקר ודבר כזב,
והב"ה מאיר עיני הדיין לעמוד על אמתת
הדבר בתחבולותיו וטענותיו.

גם כמה פרטי הדינין לפעמים ידמה הדיין
הדבר ההוא לדבר אחר כמוהו שהוא
חייב, ובישוב הדעת מאיר הב"ה עיניו לחלק
בדבר ופוסק הדין לפטור, וכן אמרו רבותינו
ז"ל אל יאמר אדם דין זה כבר בא לידי
פעם אחרת כיוצא בו ופסקתי כך ועתה אף
זה כמוהו, אלא יתישב לעיין בדבר היטב
כאילו הוא חדש עמו ולא פסקו עדיין,
שאפשר שיש לחלק מזה לזה.

וכמה פעמים בתחילת הדין עולה בלב הדיין
לפסוק הדין לחיוב, ואחר כך מאיר
הב"ה עיניו ומביא לפניו דין אחר כיוצא בו
שילמד ממנו וידמה מלתא למלתא, או
מזכירו הדין לשעתו, בהיות הדיין ירא ותורד
לא יטעה ויתפלל להב"ה שיאיר עיניו, אז
הב"ה יושב לימינו ומלמדו להועיל, ואם יכיר
פנים במשפט ועבר על לא תכירו פנים, ירחק

כג. ילקוט דברים א רמז תתב.

כב. תהלים קמה ט.

ספר חן טוב

ח הוטרג

רבי אברהם בן צבי

מזיו 35

ה' ממנו, ואף אם בלבו לשפוט צדק, המאיר עיניו שהוא הב"ה נסתלק משם ואין לו מלמד לדעת עומק הדין.

אם כן גם אלה לחכמים, אלה התוקים והמשפטים וכל התורה בידם, הכר פנים במשפט כל טוב, אין הב"ה הנקרא טוב שם ללמדו עומק המשפט ולהאיר עיניו, לכן אמר הכתוב כל טוב, ירצה, גם אם לא עשה רעה שלא הטח משפט כלל, אלא. שהכיר פנים לאחד מהם ובדעתו לשפוט צדק, גם זה אינו טוב, יען הב"ה העומד שם לימינו איננו שם שמסתלק משם.

אז שואלים אותו המלאכים מה יש לך, הרי אותו הדיין לא הטח משפט ובדעתו לשפוט צדק, למה נסתלקת משם, והב"ה משיבם ראיתי את הדיין שהוא נושא פנים ועמדתי לי משם, שנאמר משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה'. ירצה, יאמר ה' דבר זה למלאכים, גם אם הדיין ההוא לא הטח משפט, משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום, ירצה, עתה קודם שיהיו עניים נשדדים אקום משם, שאינו זוכה הדיין ההוא שאאיר עיניו במשפט, כיון שהכיר פנים רחקתי ממנו והנחתיו יחידי, אם יטעה יטעה ויפול בשחת עשה לנפשו לסלק ממנו השגחתי.

אמר עוד ומה הב"ה עושה שולף חרבו. ירצה, גם אם סילק שכינתו משם, אינו נמנע מלעמוד כנגדו להזהירו שלא יטה משפט, ושולף חרבו כנגדו להודיעו שיש דין למעלה אם אין דין למטה, ויפרע ממנו אם יטה משפט, לכן יעיין בדבר היטב לא יטעה בדעתו. וכי תימא אם כן מה הפסיד הדיין כיון שגם אחרי כן עומד כנגדו ומזהירו שלא יטה משפט, הרי בתחלה דעתו לדון דין

אמת, והב"ה מזהירו גם כן, והוא יתיישב בדבר לעמוד על הדין והאמת.

לזה חזר לומר לכן אמר שלמה גם אלה לחכמים הכר פנים במשפט כל טוב, אמר לו הב"ה לא טוב שאני מניחך. שאם הייתי עומד אצלך הייתי מאיר עיניך בעומק הדין בלי טורח, ועתה אתה צריך להזהר עוד לפקוח עיניך שלא תטעה בדין ואולי לא תדעוהו, אם כן כל טוב, אין הטוב עמך, ולא טוב לך שאני מניחך, לכן לא תכיר פנים, שעבירה גוררת עבירה, מצד הכר פנים במשפט תבא להטות משפט מחסרון ידיעה כיון שאני מניחך.

לכך כתוב כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה. ולא אמר עשו משפט, יען בא להזהירם שמרו שלא יאבד מכם המשפט שלא יסתלק מכם המשפט, שאם תכירו פנים במשפט הרי רחוק מכם המשפט ולא תדעו לשפוט צדק. זהו שאמר כי קרובה ישועתי, אני מקרב עצמי עמכם להיותי נצב בעדתכם ללמדכם עומק הדין, ואם לא תשמרו המשפט היטב אלא תכירו פנים לאחד מהם, אין ישועתי קרובה, איני מושיע את הדיין מן הטעות אלא אני מניחו לטעות.

הרי כל ג' הכתובים הללו באים כאחד, לומר שאין תלוי המשפט בידיעת הדיין לבד, אלא בהיות ה' עם הדיין להאיר עיניו, אם כן עד עתה המשפטים שמסרתי לכם במרה אינם משפטים ישרים, אלא עתה אחר קבלת התורה, ואלה המשפטים נתחזקו ונתקיימו בקבלת התורה, שעתה תדעו לשפוט צדק, לכן אשר תשים לפניהם ולא לפני גוים מ"ה.

כמו שאמר הכתוב (תהלים קמו יט-כ) מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל

ספר דברי קמח ע"א

א עשה כן לכל ו
הנה אלהים נצב נ
פניו להאיר עיני
התורה כלה והם נכ
אנם נמולים אז, י
שנין הב"ה מלמו
הבנין, שאברהם או
יפול להשיג נבוא
(ספראשית יז ג) וינ
אחר המילה (שם י
ושב, כמו שביארנו
הב"ה שב ואתה
פמו שאתה מדבר
עך עתה בהיותו

פטלים והוא מתכוו
ענהו מחמת התב
הואה בשכינה ורו
המלאכים ועם השנ
לשפוט בין איש לו
היה ה' עם השופ
את עיניו, לא עשו
ושב ודן ורוח ה
העבורים שאין לו
לשפוט דין אמת,
לימינו מלמדו עומ
ועוד ומשפטים בי
התורה לידע באי
מילחא למילחא, לו
לפני

לכן בא שלמה
שקבלו הת
היטב, גם תורת
עדיין צריכים למוז
הדין, לכן הכר פו

כד. דף שם, בדי"ה לכך
כה. יהיו הם יושבין וא

תשמו

תהלים קמו

תרגום

תלגא חור הדי עמר
 גליד הדי קטם יבדר:
 יו מטלק קרחיה פליג
 הדי רפוקין דמן קדם
 קוריה מן אפשר ליה
 למקם: יח ישדר קדום
 חמתיה וימסגון ינתב

**כאפר יפזר: י משליך קרחו כפתים לפני
 קרתו מי יעמוד: יח ישלח דברו וימסם
 ישב רוחו יזלו מים: יט מגיד דברו קרי: →
 דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל:**

רוחיה זלחין מיא: יח דתני דבריא דאורייתא ליעקב קימיו ודינוי לישראל:

רש"י

מי יעמוד. שלא יהא זון נקרמו: (יח) ישלח
 דברו וימסם. לאומס פתים: ישב רוחו. כוח
 מערבי, להשצת הקרח וזלו מים:
 המים מגלידים ונעטין
 פתימן פתימן. ומדרש אגדה, כפתים, הכל לפי
 משא הצריות, העני לפי מוסר מלבושו מיקל עליו:

מצודת דוד

השלג לכן דימהו לאפר: (יז) משליך קרחו כפתים.
 רוצה לומר מקריש כל פני המים, וכאילו השליך
 חתיכת קרח לכסות כל רוחב המים וארכו: לפני
 קרתו. לפני הקור הבא בגבורתו מי יוכל להתקיים
 אם לא יתחמם מדברים המחממים: (יח) ישלח דברו.
 רוצה לומר ישלח המטר או חום השמש והם ממסים
 את השלג והכפור והקרח, וכשהוא מנשב רוחו ימסו ויזלו מים: (יט) מגיד וגו'. מוסב על מלת שבחי שאמר
 בתחלת הענין, לומר שבחי את ה' על שהוא מגיד דברי תורה ליעקב: חוקיו וגו'. כפל הדבר במלות שונות:

מצודת ציון

הוא הגליד הנקפה והנקרש על פני המים בימי
 הקור. וכן מבטן מי יצא הקרח (סס): כפתים. ענין
 חתיכות. כמו פתות אותה פתים (ויקרא ז ו): קרתו. מלשון
 קור וצנה: (יח) וימסם. מלשון המסה והמגה: ישב. מלשון
 נשיבה והפתה, כמו כי רוח ה' נשבה בו (ישעיה מ ו):
 יזלו. מלשון הזלה ונטיפה:

אבן עזרא

הם המצות ליעקב, וכן פירוש חקיו ומשפטיו, כי הם
 סבת רדת הגשם בעתו, ככתוב בפרשת והיה אם
 שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו
 (דברים יא יד):

(יז) משליך קרחו. כמו הקרח הנורא (יחזקאל א כב):
 (יח) ישלח, וימסם. השלג והכפור והקרח, וישב רוחו
 מהבנין הכבד הנוסף, מגזרת רוח ה' נשבה בי
 מהבנין הקל: (יט) מגיד דבריו. הטעם הגיד דבריו

רד"ק

לבני העולם והם גבורות ונפלאות האל. לפיכך
 כשאמר ענו לה', זמרו לאלהינו, אמר שיזכרו בשיר
 ובזמר גבורותיו אלה התמידים. ואמר מי יוכל לעמוד
 בפני קרח החזקה. או פירושו כי בפני הקרח נמנעים
 בני אדם לצאת מבתיהם ולעשות מלאכתם: (יח) דברו.
 חום השמש או המטר שממחה את השלג הכפור
 והקרח. ואמר ישב רוחו יזלו מים. כי המים בנשיבת
 הרוח מפאת ים יבוא המטר שימסה אלה. או פירושו
 ישב רוחו עליהם ויזלו מים, כי מפזר אותם הרוח
 ולא יהיו מאוספים כאחד, ימחו וימסו ויהיו למים:
 (יט) מגיד. ובספרכם גבורת האל ספרו שנגלה אליכם
 בכבודו, והגיד לכם דבריו וחוקיו ומשפטיו, כי

(יז) כפיתים. הקרח כמו הכפור, אלא שהוא חזק ממנו
 ומוליד קור רב, לפיכך זכר עם הקרח קרות. ופירוש
 כפתים כמו הדבר הנבצע לבצעים, כי כן הוא יורד
 לבצעים וחתיכות אסופות מן הקרח: לפני קרתו. אמר
 קרחו וקרתו בכגונו, ומיחסו אל האל יחברך, כי הכל
 הוא דברו ומצותיו, אין דבר במקרה. וכמו שהמטר
 הוא מוריד ברחמיו לצורך ברואיו, ופעמים לעונש
 העונות והוא מטר השוטף, כן צורך השלג והכפור
 הוא צורך הזרעים והאילנות, אבל בהיותו חזק הרבה
 והוא הקרח, הוא למשפט שהוא ממיט ומייבש הזרעים
 ופרחי האילנות. וכן הברד ואף על פי שלא נזכר,
 צריך להזכיר בהודאת האל אלה הדברים שהם תמידים

מדרשי חז"ל

להם אלא משפטים כל ידעום שלא רצו לקבל. (מכילתא).
 מגיד דבריו ליעקב. אלו דברי תורה, חקיו אלו
 המדרשות, ומשפטים אלו הדינים, לישראל לא נתן הקב"ה
 את התורה והדינים אלא לישראל בלבד. ומנין אתה למד

(יט) מגיד דבריו ליעקב וגו'. אמר רב אמי, אין מוסרין
 דברי תורה לכותי שנאמר: מגיד דבריו ליעקב וגו' לא
 עשה כן לכל גוי. היה רבי אליעזר בנו של רבי יוסי
 הגלילי אומר: וכי מה עשו אלו דברים שלא רצה ליתן

גום

ישלם ית יי
 יהיך ציון:
 ונגרי תרעוד
 במצעוד:
 חומק שלם
 א יסבעוד:
 מימריה
 סרהובא
 יה: טז דיהב

כפור. גליו"א

זטה ישימו אותו
 כמו ואכלו את
 הירות ההליכה:
 ימי הקור. וכן
 (ז)

אליך מלחמה:
 ונו ירוך מהרה
 יילו לצמר על
 רבים: כפור.
 פור לבן כמו

שאמירתו היא
 על דרך ועל
 (טז) הגותן.
 ז יהיה חלב

המטר שבא
 לעשות רצון
 זמטר והשלג
 מה השבע:
 כצמר הלבן.
 פשוט ממנו
 זמנו בדברים
 בימי הקור.
 השלג:

שאינ מריבה
 זאה, שנאמר:
 (ב"מ גט.)

תשמח

תהלים קמז קמח

תרגום

תרגום

כֹּלֵא עֲשֵׂה לְךָ | לְכָל־גֹּי וּמִשְׁפָּטִים בְּלֹ
 יָדְעוּם הַלְלוּיָהּ: פ קמח א הַלְלוּיָהּ | הַלְלוּ
 אֶת־יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַמְרוֹמִים:
 ב הַלְלוּהוּ כָל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָל־צְבָאוֹ
 קָרִי: צְבָאוֹ: ג הַלְלוּהוּ שֶׁשֶׁשׁ וַיְרַח הַלְלוּהוּ
 קְדָמוֹ שִׁבְחוּ יְתִיהָ פֶל חִלּוֹתֶיהָ: ג שִׁבְחוּ יְתִיהָ שְׁמוֹשָׁא וְסִיְהָרָא שִׁבְחוּ יְתִיהָ פֶל בּוֹכְבֵי

כֹּלֵא עֲבַד הַיְכָנָא לְכָל
 עֲבָד וְדִינִין לֹא הוֹדְעוּן
 הַלְלוּיָהּ: א הַלְלוּיָהּ שִׁבְחוּ
 יְתִיהָ בְּרִיחָא קְדִישָׁא
 מִן שְׁמַיָא שִׁבְחוּ יְתִיהָ
 פֶל חִילֵי אַנְגְלֵי מְרוֹמָא:
 ב שִׁבְחוּ יְתִיהָ פֶל
 מַלְאָכָיָא דִי מִשְׁמַשְׁשִׁין
 קְדָמוֹ שִׁבְחוּ יְתִיהָ: ג שִׁבְחוּ יְתִיהָ שְׁמוֹשָׁא וְסִיְהָרָא שִׁבְחוּ יְתִיהָ פֶל בּוֹכְבֵי

נְהוֹרָא: ד שִׁבְחוּ
 שְׁמֵי שְׁמַיָא וּמַיָא
 בְּמִימְרָא מַעְלֵי
 הַשִּׁבְחוֹן יְתִיהָ
 אֲרוֹם הוּא
 וְאֶתְבְּרִיאָו: ו ו
 לְעַלְמֵי עֲלָמִין
 יִהְיֶה וְלֹא יַעֲבֹר:

מצודת דוד

מצודת ציון

(כ) לא עשה כן. ליתן להם דברי התורה, ולא הודיע להם אז המשפטים כי אם לישראל לבדם: הַלְלוּיָהּ.

(כ) בלא. ענינו כמו לא:

לזה הללו את יה: (א) הַלְלוּיָהּ, הַלְלוּ את ה'. ואמרו הללו את ה' מן השמים, רוצה לומר מן השמים ישמע קול ההלול: הַלְלוּהוּ. הללו אותו בשמי מרום. וכפל הדבר במלות שונות: (ב) כֹּל מַלְאָכָיו. בתחלה אמר דרך כלל שיהללו לה' בשמי מרום, ועתה פרטם מי הם אשר יהללוהו: כֹּל צְבָאוֹ. הם הגלגלים והמזלות:

אבן עזרא

(כ) לא. הטעם שלא נתן תורתו רק לעמו לבדו, שהבדילו להיות לו לעם סגולה וחתם המשורר כאשר החל: (א) הַלְלוּיָהּ. זה המזמור נכבד מאד, ויש בו סודות עמוקים, ועתה החל לדבר על שני עולמות, האחד העולם העליון והוא העולם הרחב והגדול, ואחר כך הזכיר עולם השפל שהוא כמו הנקודה במחשבת החושב בעגולה גדולה, והחל

רד"ק

המעמד ההוא היה דבר גדול שלא היה כמוהו: (כ) לא עשה. כמו שכתוב השמע עם קול אלהים וגו': ומשפטים ב' ידעום. והמשפטים שנתן להם לא ידעום, זולת כמו שכתב כי מי גוי גדול אשר לא חוקים וגו': (א) הַלְלוּיָהּ. בזה המזמור זכר כל הנבראים, בעולם הגדול החל ובעולם הקטן כלה. ואמר בהתחלה בכלל מן השמים, כלומר כל הנהוים מן השמים, רוצה לומר מיסוד השמש שהוא יסוד חמישי. ואמר אחר כך הַלְלוּהוּ בַמְרוֹמִים. אתם שאתם

מדרשי חז"ל

לישראל וכותי שיש להם עסק זה עם זה שאסור לישראל לומר לכותי לך עמי בערכאות שלך, שנאמר: לא עשה כן לכל גוי. והלא הדינים נצטוו בהם בני נח ומהו משפטים כל ידעום, אלו דקדוקי דינין. (תנחומא).
 (ג) הַלְלוּהוּ כֹּל בּוֹכְבֵי אֲוֵר. אלמא אור אורתא הוא, הכי

נושאי הפרק

(א"ו) קריאה לכל צבא השמים להלל לה'.
 (ז"ב) קריאה לברואי מטה להלל לה'.
 (יג"ד) להודות לה' על חסדו שעושה לישראל עמו.

(ג) כוכבי אור. כוכ

מו
 (ו) צעד לעולם. כפל ו
 עפר (נעלל יע ט): חק. ע
 דגים גדולים שב

הוא צוה שיהיו נכראי
 ישמש זה ומתי ישמש
 תנינים.

כוכבי אור, בעבור
 היותם קרובים אל
 השמים והוא כדור
 הלבנה, ואחר כך הזו
 מעל השמים, עד כי
 החל בנכבד והשלים
 העולם השפל, ואמר
 יהללו: כי הוא צ

והם כוכבי אור המאי
 בגלגל השמיני, מפנ
 (ד) שמי השמים. יע
 אשר מתחת השמים, ו
 כדור הלבנה. והשמים
 על פני רקיע השמים,
 השמים כדור הקרח.
 והוא בין כדור האש
 תכלית הגעת העבים.
 בזה, כי אומרים אין
 האויר והאש הטבעית
 המים פירושו צורת ו
 העבים באויר, ובמקונ
 מים ויפלו לארץ כג
 אלא האויר אבל הוא

תהלים עא עב שםא תרגום

בְּבִלְיֹנְבֵל אֲמַתְךָ אֱלֹהֵי אֲזַמְרָה לְךָ בְּכַנּוֹר
 קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: כג תְּרַנְנָה שְׁפָתַי כִּי אֲזַמְרָה
 לְךָ וְנַפְשִׁי אֲשֶׁר פָּדִיתָ: כד גַּם לְשׁוֹנֵי כָל־
 הַיּוֹם תִּהְיֶה צְדָקְתְּךָ כִּי־חִפְרוּ
 מִבְּקִשֵׁי רַעְתִּי: פ' עב א לְשַׁלְמָה | אֱלֹהִים →

קדוש ישראל: כג תבוען
 שפתי ארום אשפח
 קדמך ונפשי די
 פרקתא: כד לחוד לישני
 כל יומא תרנן צדקתך
 ארום בהיתו ארום
 אתחפרו תבעי בישותי:
 א על ידוי דשלמה

וסיבותא
 שבוק יתי
 ופ אדדעך
 די יתי
 וצדקתך
 זי מרומא
 כן אלהא
 אחמתני
 ובישין
 תנחמני
 פ בכנרא

רש"י

מחזירים עם אגיד זרועך לדור: (כג) תרננה שפתי. עם זמר קול הכנור כשאזמרה לך כנור:
 (כד) דשלמה. על שלמה בנו התפלל חפלה זו, שגפה ברוח הקודש שהוא עמיד לשאלו מאת הקב"ה לז
 להצין לשמוע משפט:

מצודת דוד

(כג) תרננה שפתי. בחתוך הדבור, כי כפה אזמר לך:
 ונפשי. גם נפשי אשר פדית תרנן גם היא כפי
 ורחמינותה: (כד) צדקתך. לומר מה שעשית הוא בצדקה
 ולא בגמול: כי בושו. בראותם כי עוד הרבית גדולתי נוסף על הצלת הרעה, ובעבור זאת אספר צדקתך כל
 היום: (א) דשלמה. רוצה לומר התפלה זו התפלל על שלמה בנו: אלהים משפטך וגוי. דוד צפה ברוח הקודש
 שתמיד שלמה בנו לשאלו מהי לב מבין ועשות משפט, לזה התפלל עליו ואמר אתה אלהים תן לו לב
 לעשות משפט התורה:

מצודת ציון

(כד) תהגה. תדבר. כמו לא יהגו בגרום (לקמן קטו ו):
 חפרו. ענין כלימה:

אבן עזרא

גם. והזכיר כי בושו או חפרו ארנן כי אין לי פחד:
 (א"ב) דשלמה, למלך תן. נבואת דוד, או אחד
 מהמשוררים על שלמה או על משיח, והוא אות
 למ"ד כמו בעבור, כמו וללוי אמר כי תומיך ואוריך
 (וברים לג ח) לנוכח השם. והחל אלהים בעבור

(כג) תרננה. הדגש לחסרון נר"ן שלישית, כי המלה
 מפעלי הכפל, והטעם כאשר אזמר לך בכנור גם
 שפתי תרננה, גם נפשי תרנן. והזכיר פדית עם הנפש
 כי הוא מושל בגוף: (כד) גם. עתה אזמר בכינור, רק
 תמיד לשוני תהגה צדקתך בלא כינור, על כן מלת

רד"ק

מהגלות שאין לבי נכון עמי בגלות, ואין הנפש יכולה
 לקבל רוח הקודש לשורר ולזמר: (כד) גם לשוני. לפי
 שזכר השפתים זכר גם כן הלשון, כי הדברים יאמרו
 עם השפה והלשון: כי בושו. הם יבשו ואני אזמר:
 (א) דשלמה. זה המזמור חיברו דוד על שלמה בנו
 כשהמליכו. ואמר בסוף המזמור כלו תפלות דוד בן

לעשות כן בגלות כי ערבה שמחתנו, כמו שאמרו בני
 גלות בבל איך נשיר את שיר ה': אמתך. שיעדתנו
 להוציאנו מן הגלות, וכאשר תעשה כן תתקיים אמתך:
 ואזמרה לך. קדוש ישראל. כי אז יתקדש שמך
 בישראל: (כג) תרננה. בשעה שאזמרה לך שפתי ונפשי
 ירננו, כלומר שיהיו פיו ולבו שוים: אשר פדית.

מדרש חז"ל

הנית לשלמה בנו פרי מעשיו. מה כתיב בדוד ויהי דוד
 עושה משפט וצדקה, אף שלמה אלהים משפטך למלך תן.
 משפט אינו אומר אלא משפטך, אמר דוד לפני הקב"ה

(א) דשלמה אלהים משפטך למלך תן וגוי. זה שאמר
 הכתוב אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו,
 אלו הצדיקים שהם מניחים לבניהם פרי מעשיהם, ואף דוד

נושאי הפרק

- (א"ז) תפלה על שלמה שיצליח במלכותו בכל מעשיו.
- (ח"א) תפלה שיגדל כבודו ועושרו של שלמה בעולם.
- (יב"ט) בזכות עזרתו לחלשים יבורך תמיד.
- (ט"ז) ברכת שופע בארץ, וברכה למלך.
- (יח"ג) ברכה לאלהים בסיום ספרו.

המקראות
 ב. תרכה:
 עשית מה
 גני הצרות
 אין ביד מי
 אשר עברו
 ר:

ובנין הכבוד
 ד, ואמר
 ז תנחמני
 ח. זה הוא

אל ישובר
 עד סוף
 זיה צדקה
 ורעות, עד
 זב תחינו
 יינו כאילו
 זאת תהיה
 שתוציאנו
 זיתה טרם
 זות כאילו:
 ז הגלות:
 ז אני ארבה
 זלא אוכל
 ז"לקר"ש.

מִשְׁפָּטֶיךָ לְמֶלֶךְ תֵּן וְצַדִּיקְתֶּךָ לְבֵן־מֶלֶךְ׃
 בִּיְדֵיךָ עֲמַךְ בְּצַדִּיק וְעֲנִיֶיךָ בְּמִשְׁפָּט׃ ג יִשְׂאוּ
 הָרִים שְׁלוֹם לְעַם וְגִבְעוֹת בְּצַדִּיקָה׃ ד יִשְׁפֹּט
 עֲנִיִּי־עַם יוֹשִׁיעַ לִבְנֵי אֲבִיוֹן וְיִדְכָא עוֹשֵׁק׃

אֲתֹאמֶר בְּנִבְוֹאָה אֱלֹהֵא
 הַלְכוֹת דִּינִךָ לְמִלְכָא
 מְשִׁיחָא הַב וְצַדִּיקְתֶּךָ
 לְבָרִיָּה דְדוֹד מִלְכָא׃
 בִּיְדֵיךָ עֲמַךְ בְּצַדִּיקָא
 וְעֲנִיָּךְ בְּהַלְכַת דִּינָא׃
 ג יִמְלוֹן יְתִבִי טוֹרִיא

שְׁלָמָא לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְגַלְמָתָא בְּזִכְוֹתָא׃ ד יְדִין עֲנִי עַמָּא יִפְרוֹק לְבְנֵי חֲשִׁיכָא וְיִשׁוּף גְבַרְא
 רַשָּׁי

משפטיך. חכמת דינך שלום צדקה. ומתן השלום
 לצדק את הדין. מלך וכן מלך שניהם צדקה
 אמורים. דבר אחר, משפטיך למלך תן, היסורין יהו
 כלים צד, והצדקה עשה לצני שיהיה שלום צימיו:

מצודת דוד
 וצדקתך. תן לו מתן זה בצדקה: לבן מלך. לשלמה
 שהוא בן מלך: (ב) וענייך במשפט. ולא יהדר פני
 העשיר הדן עמו: (ג) ישאו הרים. רוצה לומר יצימו רב
 צרה בחבירו: וגבעות. גם המה ישאו שלום בעבור צדקת המשפט: (ד) עניי עם. אף כי משפטם בדבר מועט
 יתן לב לשפוט: לבני אביון. החלושים ביותר בעבור העוני והקוטן: וידכא עושק. הבא לעשקם:

אבן עזרא
 משפטיך, והטעם שהשם נתן לו רשות לעשות
 משפטי אלהים, וככה וצדקתך ושיהיה שופט צדק,
 וככה פירוש דיין. וטעם וענייך שהשרים גם
 העשירים יתגברו עליהם: (ג) ישאו. הטעם כי בהיות
 המלך שופט צדק ירבה שלום בארץ, וטעם הרים
 רד"ק

ישי, כי בסוף ימיו היה זה שהיה שוכב במטתו.
 ולא קרה לו דבר אחר שיאמר מזמור עליו, ובה
 המזמור כלו תפלותיו ומזמוריו, והוא סוף הספר
 הראשון מהחמשה ספרים שיש בספר הזה, ולא
 סידרוהו המסדרים שיהיה זה הספר אחרון, כי ראוי
 לחתום הספר בדברי הילולים ובמזמורי הללויה,
 בעבור כי המזמורים הם לעתיד בשוכב ישראל
 מהגלות. ויש מפרשים על מלך המשיח. וכן קראו
 בספר שיר השירים האלף לך שלמה: ואמר משפטיך

מדרשי חז"ל
 רבש"ע משפטיך למלך תן, כשם שאתה דן בלא עדים
 והחראה, א"ל הקב"ה חייך כך אני עושה וכו'. דבר אחר
 אלהים משפטיך למלך תן, אמר דוד לפני הקב"ה היסורין
 אני מקבל, ברם לשלמה וצדקתך לכן מלך. דבר אחר
 משפטיך למלך תן, זה מלך המשיח. שנאמר: ויצא חטר
 מגוע ישי, וכתוב והיה צדק אזור מותניו. (ילקו"ש).
 (ב) ידין עמך בצדק וגו'. רבי אליעזר אומר: כל מקום
 שיש דין אין דין, וכל מקום שאין דין יש דין. כיצד

מלומדא: ה'דחלון מנך
 עם מסק שמשא ויזלון
 קדמך קדם מנהר
 סוהרא דרי דר'א: ויחות
 ה' מטר'א דרעוא על
 עסבא דגויו מן גובאי ה'

שלום על ידי הצדקה שיעשו
 שמש. ממנו ילמדו ישראל
 השמש והירח, לדור דורים:
 הירח קיים והס לפניו, והר
 צפני הרים ושלם צפני הרים:
 גו, ירד דבר צחוק עמך וצל
 ירן הגו, שהוא לריך לגשמים

מצודת צי
 גו. מלשון גזיה: כרביבים. ו
 והוא מלשון רובה קשת (נלמדי כל
 וכרברי רבותינו ז"ל (ימל טו) זרזין
 בליה והפסד
 לב בנייהם, וכן לעולם: (ו) ירד
 ירד המטר על הדשא הגוון מן
 נפלא: זרזין ארץ. הנוטף בארץ
 רוב ע

ברוב חכמתו יכיר העושק: (ה)
 העושק יראוך כל העושקים.
 הימים שתעמוד השמש. וכך
 ידכאום לפני עש (איוב ד יט):
 בית המשפט, או ירד משפט
 (ה) ייראוך עם שמש ולפני י
 דורים. כלומר ילמדו בימיו ג
 הימים ייראוך. ובאמר עם שו
 כל זמן שהשמש והירח קיימי
 ולפני פירושו ועוד. ואם עז
 תמלא הארץ דיעה את ה', ולנ
 הפלגה כי כן יהיה לעולם: (ו)

(ה) ייראוך עם שמש וגו'. ותיי
 הנץ החמה. כדי שיסמוך גאולו
 ביום א"ר זירא מאי קראה: יירא
 דור דורים. (ברכות ט). א"ר יו
 דמדמי חמה. וא"ר זירא מאי קראו
 ירת דור דורים וגו'.

אף שבני נח נטעו על הדיין, ועל פי זה המשל דומה לנמשל, כמו לזה - לפי שאין חיות אמתית רק לפי שעה - נוח לו שיחנו לו חפצו, הכי נמי צדיקה, לפי שעה, לקיים הקיצוץ, טוב הנימוס הבא מאומד הדעת, מה שאין כן הראוי לחיות אמתית. וזה שאמר הכתוב (יחזקאל כ' כ"ה) וגם אני נתתי להם חקים לא טובים, היינו שאין טובים בעצמם, כענין (מהללס לה, כ) מה רב טובך אשר לפנת וגו', רק הן הכרחי לקיום הקיצוץ. וכן (יחזקאל כ' כה) משפטים כל יחיו' בהם, חיות אמתית, שאין מועיל לזה רק לקיום הקיצוץ, והוא נכון מאד למצין.

→ **לעוד** במדרש (שמו"ר פ"ל ט"ו) ואלה המשפטים אשר תשים לפניך, זה שאמר הכתוב (מהללס עב, א) משפטיך למלך תן ודקתך לנן מלך. נראה לי על פי מה שדרשו בגיטין (דף פ"ח ע"ב) 'לפניהם' ולא לפני עכו"ם, 'לפניהם' ולא לפני הדיוטים, ובהקדים מ"ש צפסוק הן אמת חפלת (מהללס נ"א ח') וגו' (ב"ה), וצפסוק (בראשית י' כ) החמת חלקים אני אחס חשצתם עלי רעה (בר"ה ויאמר אליהם), וצפסוק (צמפלה למשה מהללס ס"ט י"ג) ישיחו צי יושבי שער וגו', (שם שס יד) ואני תפלתי וגו' (ב"ה) ותורף הדברים הנלךך לעניינינו, דהנה כתיב צדוד (שמואל א' טו, יח) וה' עמו, ודרשו שהלכה כמותו בכל מקום, (סנהדרין דף ל"ג ע"ב), וציאור הדבר, על פי מה שפירש התן טוב צפרשת ואראו וצפרשת זו הטעם ד'אשר תשים לפניהם', ואמרו ולא לפני הדיוטות ועובדי כוכבים ומזלות ואפילו דנין כדן תורה, לפי שעומק הדין אינו מושג אלא צהיות ה' עם השופט ומלמדו להועיל לכוון הדין כהלכה, וכדכתיב (שופטים ב' יח) והיה ה' עם השופט, ואם אין הצורה צרוך הוא צעת המשפט, יכשל דין, ולא ידע צין ימין לשמאל, (א) לכן כתיב (מהללס קמו, יט) מגיד דבריו ליעקב וגו' לא עשה קן לכל גוי ומשפטים כל ידעום, כי אין השכינה שורה על אומות העולם כידוע (ברכות ז), עיי"ש צחן טוב. וזה שאמר 'זה' עמו, היינו שהלכה כמותו, שמוה מוכח ששכינתו יתצרך עמו. וכבר אמרו ציצמות (דף

ועל פי זה יש לפרש מאמר ר"ל, כל הקורא פסוק בלא זמרה, עליו הכתוב אומר (שם) וגם אני נתתי להם חקים לא טובים משפטים כל יחיו בהם, (מגילה דף ל"ב ע"א). דהנה 'זמרה' היינו נגינת הטעמים, וידוע (ע"י נתקוני זהר מיקון ס"ט) דלטעמים אין שורש ופירוש רק צנסתריי. ועל פי זה יוצן הפסוק (מהללס קי"ט נ"ד) זמירות היו לי חקך צצית מגורי, ר"ל ששם יש שורש הטעמים של התורה (ב"ה), והבן. והנה הקורא בלא זמרה מורה שאינו מאמין רק בצפט, ולפי פשט הרוב הוא לקיום הקיצוץ ועמידת האנושי בעולם הזה, על כן עליו הכתוב אומר וכו', והבן.

— דרש משה —

(כד) ר"ל שבהחוקים יש סודות ופנימיות התורה שנקרא זמרה ע"ש נגינת הטעמים שיסודם בנסתרות, וז"פ הפסוק זמירות היו לי חקך היינו החקים קיימתי עפ"י פנימיות התורה. (כה) הפירוש הזה נמצא בשו"ת השיב משה אה"ע סימן ס"ה בסוף התשובה, עיי"ש שכתב רבינו 'אמרתי להעלות מרגניתא קטנה שלא יאבד שנתחדש לי בעסקי בתשובה הנ"ל וכו', (כו) ותו"ד דהכי קאמר, ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר, דהיינו שאומרים שאיננו ראוי לבא בקהל, ואני 'תפלתי' דייקא דהיינו ביחיד, לך עת רצון, ר"ל רממה שכשאני מתפלל ביחיד הוי עת רצון לפניך ואני נענה, מזה מוכח דאני הגון למלכות וכש"כ דכשר אני לבא בקהל, דלכא"ק הא אמרינן

שהוא רוצה ולזה את אומר אל יאכל, אמר להן החולה הראשון אינו של חיים לפיכך אמרתי להם אל תמנעו לו כלומר בין יאכל ובין לא יאכל ימות, אבל זה שהוא של חיים אמרתי אל יאכל דבר פלוני של יכביד את חוליו, וכן חוקת עכו"ם שנאמר (ירמיה י') כי חוקת העמים הבל הוא וכתוב וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם (יחזקאל כ') אבל לישראל נתתי להם מצות וחוקים טובים שנא' (ויקרא י"ח) ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ע"כ. (כג) ע"י בזה בספר שערי זמרה (שער ד') וז"ל: עומק המושג הזה הוא למעלה מהשגתינו, ודעתינו קצרה מהשיג בענין הנכבד הזה השגה אמתית, כי מי עמד בסוד ה' וכו'.

צינונים: (א) ע"י לקמן בפ' שמוני עה"פ יין ושכר וגו', וע"ע ביש"מ נ"ך רות א' א' ד"ה באופן אחר וכו', וע"ע בתהלים תפלה למשה י"ש י' אות ד' ד"ה פסיקתא וכו', וע"ע ק"מ י"ב ד"ה איש לשון וכו'.

האיון רבי משה ט"ל קוים צצין
א"ל צ צק"ק אג"א
דיוקין עם הגני

דכתב צהלכות כלי המקדש 'צחכמה או ציראה' אינו ר"ל דממלא מקום אבותיו צחכמה לחוד סגי, דהרי כתב להדיא צהלכות מלכים דצחכמה לחוד לא מהני, ופירוש דבריו מצואר למצין.

והנה ממה שכתב הרמב"ם צהלכות מלכים והוא שיהיה ממלא וכו', משמע דהמלך שנמנה צחלה צריך להיות הגדול צחכמה וציראה, רק דצנו סגי ציראה לחוד, דאם גם המלך הנמנה צחלה אין צריך להיות גדול צחכמה, אס כן על כרחך אין המלוכה תולה צמעלת הצחמה, אס כן מאי קא משמע לן צנו דאין צריך להיות ממלא מקומו צחכמה, וזה צרור, אלא וודאי דהמלך הנמנה צחלה צריך להיות גדול צחכמה. וכמו שכתב צהלכות כלי המקדש צכהן גדול (פ"ה ה"א) דצריך להיות הנמנה צחלה גדול צחכמה וציראה (י"ג), וצנו אין צריך למלאות מקומו רק ציראה (שם פ"ד ה"ב) (א"א). וכן ראיתי (עי' צחקרי לב או"ס ח"א ס"י כ"א דף ל"ו) מי שכתב להדיא צמלך כמו שכתבתי. ונראה לי ליתן טעם לזה, דהא אין ממנין מלך אלא מהמשאין לכהונה כמו שכתבו התוספות (ד"ה כיון דאמו) פרק החולץ (יצמות מ"ה:) צסם התוספתא (סנהדרין פ"ד מ"ו), והסמ"ג צסימן רכ"א, ולא סגי צאמו מישראל כמו צשאר מינוין (י"ב) (עי' יצמות שם) דדרשינן (צבא קמא פ"ח.) מקרב אחיך (דברים י"ו, טו) ממוצח צבאחיך, מחמת שהוא מינוי על כל ישראל חוששין שמה חס ושלום יש צו אחיה פסולת מכמה דורות, וכן צכהן גדול, לפי שצפרת כל ישראל תלוי צו, חוששין אף לחשש רחוק,

מ"צ ע"א) להיות לך לאלקים ולורעך אחריו (צראשית י"ו, ו') אין השכינה שורה אלא על משפחה המיוחסת בישראל, ואס כן ממה שדוד נמכוון להלכה, ועל כרחך שהשכינה היתה שורה עמו, מוכח שהוא כשר לצא צקהל, וממיוחסין צבישראל הוא, ולא כמו שעלה על דעתו של דואג, כדאיתא ציצמות (י"ו) (דף ע"ו ע"צ), עיי"ש (כח).

וע"ל פי זה נראה לי ליתן טעם על מה שכתב הרמב"ם (צפ"א מהלכות מלכים הלכה ז"י) שהמלוכה ירושה, והוא שיהיה ממלא מקום אבותיו צחכמה וציראה, היה ממלא ציראה אף על פי שאינו ממלא צחכמה מעמידין אותו ומלמדין אותו, וכל מי שאין צו יראת שמים אף על פי שצחמתו מרובה אין ממנין אותו למינוי מן המנוין צבישראל, עכ"ל. והנה ממה שכתב הרמב"ם 'ומלמדין אותו' משמע לכאורה דלכך מעמידין אותו מפני שסומכין על זה שאחר הלימוד יגיע למעלת אציו צחכמה, משמע אצל אס ידוע ודאי שלא יגיע צסום אופן למעלת אציו צחכמה אין מעמידין אותו, אצל זה אינו דהא פסק הרמב"ם (צפ"ד מהלכות כלי המקדש הלכה כ') כשימות המלך או וכו' מעמידין תחתיו צנו, והוא שיהיה ממלא מקומו צחכמה, או ציראה אף על פי שאינו כמותו צחכמה וכו', עיי"ש. הרי דממלא מקומו ציראה לחוד סגי, רק דכתב שס צהלכות מלכים דמלמדין אותו, דודאי נכון ללמדו, אצל אינו מעכב, וזה צרור. ומקורו צכחצות פרק הנושא (ק"ג:) צר' גמליאל צרבי (כ"ט). והא

— דרש משה —

(כ"ט) בגמ' שם: אעפ"י ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא, אמר לוי צריכא למימר וכו', הא קרא קאמר ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הצבור, ההוא ממלא מקום אבותיו הוה, ורבן גמליאל אינו ממלא מקום אבותיו הוי, ורבי מאי טעמא עביד הכי, נהי דאינו ממלא מקום אבותיו צחכמה, ביראת חטא ממלא מקום אבותיו, ע"כ. (י) וז"ל: כהן גדול צריך שיהיה גדול מכל אחיו הכהנים בנוי ככח בעושר צחכמה וכמראה וכו'. (א"א) וכמו שהביא רבינו לעיל הלשון הרמב"ם פ"ד שם הלכה כ' דאיירי גם מכהן גדול. (א"ב) עי' כפ"י הרדב"ז (על הרמב"ם שם) דהרמב"ם לא פסק כהתוספתא דבעי ממוצח צבאחיך, רק באמו מישראל סגי (כמו בשאר מנויין) וא"כ דברי רבינו בכאן צ"ע.

בברכות (ח.) אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין ולא ביחיד, רק התי' הוא כיון שדוד הוי מלך ורבים צריכים לו כרבים דמי ע"כ נשמע תפילתו אפילו ביחיד ונמצא דמשמיעת תפילתו יש ראייה דהוא מלך. (כז) בגמ' שם: אמר ליה דואג האדומי עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו, שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לאו, מאי טעמא דקאתי מרות המואביה, אמר ליה אבנר תנינא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית וכו'. (כח) וזה פי' הפסוק הן אמת חפצת בטוחות, וכפירש"י בלבי ובכליות, דהיינו שאני מכוון לאמיתו של תורה שהלכה כמותי, וזה א"א רק ע"י השראת השכינה ומוזה ראייה דכשר אני לבוא בקהל, עיי"ש (בתשובה הג"ל) פי' המשך הפסוקים לפי"ז.

יא, יב) וידבר את כל דבריו לפני ה', וכן הכי נמי, 'לפניהם', שהוא ענין המוגע להם (יד).

ועל פי זה יתורץ גם כן דקדוק האלשיך (בפרשת ד"ה עוד יתקן) מה שמחיל דוקא בענין זה במשפט לעצד עברי, ומה שמדקדק למה לי לכחוב 'עצד' שיצטרך גזירה שזה (ע"י רש"י ד"ה כי תקנה), לכחוב כי תקנה עברי (יד). ויתורץ גם כן מה שמדקדק 'שש שנים יעבוד' למה לי (י"ז). ויתפרש גם כן מדרש ילקוט (בצפניה א' י"ב (רמו תקס"ו) הוצא נחלת יעקב) (בפרשת) בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות, אל תקרי 'אחפש' אלא 'אחפוש', מלשון חפשי, אמר הקב"ה, כחצתי בתורה (שמות נ"א, כ) וכי יכה איש את עין עצדו לחפשי ישלחנו, אני שסימיתני שני עיניהם, אינו בזין שיאלו לחפשי, שנאמר (ישעי כ"ג, י"ג) ויעלם את עיניהם, אמר ר' זרביה, כתוב בתורה כי תקנה עצד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית ילא וגו', והוא תמוה. גם יתפרש מאמר ראשון שבעשרת הדברות (שמות כ"ב) אשר הוצאתיך מארץ מצרים מצדדים, דקשה, אטו מי לא ידעו דעבדים היו במצרים.

והנראה לי על פי מה שפירש בספר נחלת יעקב (בפרשת) על המדרש כי אנוהו עם מרעיחו (מהלל נ"א, ז'), מלמד שהקב"ה נותן מרעה לישראל, כמו שהרצ נותן פרס לעצדו, (שם) 'היום אם בקולו תשמעו', מלמד שכל יום זמן גאולה היא, עד כאן. ופירש על פי דברי הגמרא ב"ב מציעא (דף יו"ד ע"א) פועל יכול לחזור אף בחלי יום (י"ז), מאי טעמא, כל כמה דלא הדר

— דרש משה —

ימכר לך העברי כו', וקשה כי למה ליה להטיל חיבה יתירה שעל ידה נטעה בפירוש הכתוב ונצטרך אה"כ ג"כ לתקן הטעות, יאמר הכתוב כי תקנה עברי ולא יאמר עוד מקום לטעות. (י"ז) ר"ל דלמה לו לומר שש שנים יעבוד, ובודאי דעובד אותו, דהרי כספו הוא ולסיבה זו נקנה, והיל"ל רק בשביעית יצא וגו'. (י"ז) בסוגיא שם: המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, ומקשינן מהא דמציאת פועל לעצמו, בד"א וכו' אבל אם אמר לו עשה עמי מלאכה היום מציאתו של בעה"ב, ותרצינן שאני פועל

אף דקיימא לן (פסחים ג:) אין צודקין מן המוצה ולמעלה וכו', לכך צריך להיות גדול בחכמה, מסיק שמעתה אליבא דהלכתא, שופט צדיק, דמוכח שה' עמו והוא מיוחס, אצל בנו שכבר נתברר היחוס מאביו, שוב אין צריך רק למעלת היראה, כן נראה לי.

ונקדים עוד, דכל הגזקות נלמד מדרכי השי"ת, כמו שדרשו רז"ל (ספרי עקב פמ"ט) על פסוק (דברים נ"ט) והלכת בדרכיו וגו' (י"ג), וכתיב (מהלל י"א, ו) כי צדיק ה'. ועל פי זה יתבאר המדרש הנ"ל 'אשר חשים לפניהם ולא לפני עובדי כוכבים ומזלות', דהיינו אפילו אם דנין דדין ההוא כדין ישראל, דאם לא כן הו' גולן, וכן דרשו 'אלא לפני הדיוטות', והטעם בשניהם כמו שכתבו המפרשים (מן טוב בפרשת) דהמשפט צריך השראת שכינה כדי לכוון דין אמת לאמתה של תורה. והיינו 'זה שאמר הכתוב משפטיך למלך חן', דהיינו המלך (שנמנו) [שנמנה] מתחלה צריך להיות יודע לשפוט משום זה גופיה, שעל פי זה נתברר שאין צו דופי ציחוס, דאין השכינה שורה אלא על המיוחסין, ומשפט לא יתכן בלי השראת שכינה, 'ולדקתך לזן מלך', שהוא אין צריך רק להיות מעוטר בצדקתך, (ב) והכן זה כי נכון צ"ד.

אשר תשים לפנייהם. הנה מלמד מה שפירשו בזה המפורשים ורבותינו ז"ל (גיטין פ"ח:), גם אני אענה חלקי על דרך שפירשו בענין יפתח (שופטים

(ג) וז"ל: ללכת בכל דרכיו, אלו דרכי הקב"ה שנאמר (שמות לד) ה' ה' אל רחום וחנון וכו' ואו' (יואל ג) כל אשר יקרא בשם ה' ימלט, וכי היאך אפשר לו לאדם לקרא בשמו של הקב"ה אלא מה המקום נקרא רחום וחנון אף אתה הו' רחום וחנון וכו', ע"כ. (ד) וכמו שיבאר להלן. (ה) עיי"ש שדקדק על אמרם ז"ל בברייתא (במכילתא והובא ברש"י ד"ה כי תקנה) עבד עברי, עבד שהוא עברי, או אינו אלא עבד נכרי שנקנה מעברי, ובאיהו אני מקיים והתנחלתם אותם כו' בעבד הלוקח מן הנכרי, ת"ל כי

ציונים: (ב) ע"י יש"מ נ"ך רות א' א' ר"ה באופן אחר וכו'.

כִּי־לֹא תִירָאִי וּמִמַּחֲתָהּ כִּי לֹא־תִקְרַב
 אֵלֶיךָ: יִטוּ הֵן גּוֹר יְגוֹר אַפְסֵי מְאוֹתַי מִיַּגְר
 אֶתְךָ עֲלֶיךָ יְפוּל: טו הֵן קרי: הִנֵּה אֲנֹכִי
 בְּרֵאתִי חָרָשׁ נִפְחָ בְּאֵשׁ פָּחִם וּמוֹצִיא
 לְאֶעְקָא לִיד יְרוּשָׁלַם בְּגוֹיִךְ יִתְרַמּוּן: טו הָא אָנָּא בְּרִית נִפְחָא נִפְחָ גוֹר בְּשַׁחוּרִין וּמְפִיק מִנָּא

מְעוֹשְׂקָא אַרִי לֹא
 תִדְחִלִין וּמִתְבִּירָא אַרִי
 לֹא יַעוּל עֲלֶיךָ: טו הָא
 אֶתְפְּנֵשָׂא יִתְפְּנֵשׁוּן לִיד
 גְּלוּת עֲמִידָא לְסוּפָא מְלָכֵי
 עַמְמָא דְמִתְפְּנֵשׁוּן

רש"י

לומר שאין מקצלים גרים לימות המשיח. ואף כפשוטו של מקרא יתכן, מי שנעשו גרים אמתך בעמיתך, עליך יפול בעשירותך, כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כה יח): (טו) הגדה אנכי. אשר בראתי חרש המתקן כל, ואני אשר בראתי משחית המצנן, כלומר אני הוא שגריתי כך את האויב ואני הוא שהתקנתי לו פורעניות: ומוציא כלי למעשהו. ללורך גומרו כל לורכו:

אלך. (אנרנאל). (בלדקה שמעשה תהיה נכונה בגאולת עולם ותהיה רחוקה מעושק בני אדם. כי לא תירא, אפילו פחד ויראה לא יהיה לך מהם, ותהיה רחוקה ממתתה שלא תקרב אליך. (אליה שומה)): (טו) הן גור יגור אפס מאותי. הן ירא ירא ויגור מגזרות רעות, אוחז שאין אני עמו, הוא שעיר: מי גר אתך. מי אשר נאסף עליך למלחמה. או מי גר, מי שנמגרה כך. ורומינו (נמות כד) פירשוהו גרים,

מצודת ציון

כי לא תיראי. אשר לא תיראי: וממחיתה. ענין שכר ופחד. כמו ואל תחת (יהושע א ט): (טו) גור יגור. ענין פחד כמו, לא תגורו (דברים א י): אפס. ענין ההערד. כמו באפס עצים (משלי ט כ): מאותי. ממני: גר. ענין מריבה. כמו אל תתגרו בם (דברים ג ה): אתך. עמך: עליך. כמו אליך: יפול. ענין נטיה והשכנה. וכן אל הכשדים אתה נופל (ירמיה לו ג): טז חרש. אומן ברזל. גופח. מלשון הפחה ונשיבה: פחם. גחלים כבירים. כמו פחם לגחלים (משלי ט

מצודת דוד

וממחיתה. ותהיה מרוחקת ממתתה, כי לא תוכל להתקרב אליך, ותהיה אם כן מרוחקת ממנה: (טו) הן גור יגור. באמת יחת ויפחד מי שהוא נעדר ונפרד ומרוחק ממני: מי גר אתך. מי שהיה לו תגר ומריבה עמך, הוא יפול עליך לשכון עמך להיות סר למשמעתך: (טז) גופח באש פחם. מנשב באש הנאחז בגחלים כבירים להבעירם יפה: ומוציא כלי למעשהו.

רד"ק

לישראל. ובארץ ישראל יקח נקמתו מהם לכבוד שמו ולכבוד ישראל ולהנאתם, שיהיה בינתם ושלום לישראל. זהו פירוש אפס מאותי, לא יעלו מאתי להרע לך כמו שתהיה מחשבתם כן: מי גר אתך עליך יפול. מי שיאסף אתך להלחם עליך יפול, כמו שאמר על הרי ישראל תפול (יחזקאל לו ד): (טז) הן. כן כתיב וקרי הנה, והענין אחד. אמר אף על פי שכלי המלחמה הם מעשה האדם, ויבוא גוג ומגוג והעמים אשר עמו בכלי מלחמה לרוב, מי שיעשה כלי המלחמה אני עשיתי אותם. וכיון שאני עשיתי העושה וכידי לחבל העושה כל שכן המעשה, ואם הם באים בכלי מלחמתם אני בראתי משחית לחבל הם וכליהם, כמו שאמר (שם שם ג) והכיתי קשתך מיד שמאלך וחציך מיד ימינך אפיל: באש פחם. כי בפחם יפעלו חרשי ברזל. ויונתן תרגם הפך ב"ת השמוש, שתרגם נפח גור בשחורין: ומוציא כלי למעשהו. למה שהוא רוצה לעשות, חץ

לעולם, ותהיי רחוקה מעושק בני אדם: כי לא תיראי. אפילו פחד ויראה לא יהיה לך מהם, ותהיה רחוקה ממחיתה שלא תקרב אליך, והענין כפול במלות שונות: רחקי. כמו תרחקי, וכן ומות בהר (דברים לב ו) כמו ותמות, ושים בסלע קנך (במדבר כד כא) כמו וחשים: (טו) הן גור יגור. פירושו כתרגומו ענין אסיפה, כמו יגורו עלי עזים (תהלים נט ד). ודרך פשוטו יתפרש כן, הנה יאספו עליך עמים אפס מאותי, לא במצותי כמו שנאספו עליך פעמים אחרים במצותי כסנחריב ונבוכדנצר. אבל אלה הגוים שיאספו אליך והם גוג ומגוג, לא במצותי ואין האסיפה ההיא מאתי, ואף על פי שאמר בנבואת יחזקאל (לש ב) והעליתך מירכתי צפון והביאותיך על הרי ישראל. ומה שאמר יעלו דברים על לבבך, זהו הענין בעצמו, כי האל שם בלבו לבוא שם לא לרעת ישראל אלא לטובתם, ולקחת נקמת ישראל ממנו ומן העמים האחרים שהרעו

מדרשי חז"ל

(טו) הן גור יגור אפס מאותי מי גר וגו'. תנו רבנן: אין מקבלין גרים לימות המשיח, כיוצא בו לא קבלו גרים לא

לְצוֹרְכֵיהָ וְאָנָּא בְּרִי
 מִחֲבֵלָא לְחֲבֵלָא: יו כָּל
 דִּיתְמִן עֲלֶיךָ יְרוּשָׁלַם ל
 יִצְלַח וְכָל לִישָׁן דִּיקו
 עֲמִידָא לְדִינָא תְחִיבֵינִי
 דָּא אֶחְסֵנָא עֲבָדִיא ד
 וְזִכְרֵיהוֹן מִן קִדְמֵי אָמ
 יי: אִנִּי כָּל דְּצִבִי לְמִיל

(יז) כֹּף כֹּף יוֹצֵר עֲלֶיךָ.
 ויחדדוהו-נצטילך להלחם כך.
 (יהושע ה ט), אף משיב לון

מצודת
 כב: לֹא־בִלְעָא. ענין השחתה וקל
 כז: (יז) יוצר. מתודד ושנון. ככ
 תרשיעני. מלשון רשע וחייב
 קריאו

ומתיש כחו: (יז) כֹּף כֹּף יוֹ
 לא יצלח, כי לא יזיק לך: ו
 תרשיעני. את תרשיעני אותך
 בדיבור: זאת. הברכה הזאת
 ה': (א) הוי כֹּף:

או חרב או חנית או רומח:
 יפעל, כמו שפירשנו ובמקנ
 ויוצר, מבנין שלא נזכר שם
 נמצא: לֹא יִצְלַח. לא יצלח ג
 לְשׁוֹן. אם יהיה לך משפט ע
 במשפט ויצא הוא חייב ות
 הצאי מהמשפט זכאי, כלומר
 ולא בדברים. וזאת הברכה ה
 בנחלה היא להם לעולם, ויש

בימי דוד ולא בימי שלמה. אכ
 הן גור יגור אפס מאותי מי גר
 בעניותך יפול בעשירותך) אבי
 (א) הוי כֹּף צִמָּא לְכוּ לְמִים ו
 משכהו לבית המדרש, אם או
 מתפוצץ. אם אבן הוא נימוח
 וכתוב הוי כל צמא לכו למים,
 (סוכה נג)

נושאי הפרק
 (א-ה) הטובה המובטחת ל
 (ו-יא) קריאה לישראל לש
 (יב-יג) השיבה מהגלות, א

דבריו, כל שכן שיעשו כן עם המדינות אשר תחתיהן הרחוקות אליו. וכן נפש האנושית היא המטרונה שיושבין לפניה ראשי הנמצאות כלן ושריהן, כי כלם במדרגת החמר לה, ואין צריך לומר שצורות היסודות והצומח נכללו בו, כי גם כל הצורות החי. כי על כן נמצאו קצת אישי האדם נוטים אל טבע האריה, וקצתם אל השור או דוב בתכונתם, כמו שזכר הרב המורה פרק ה' חלק ג':

וכבר היה אומר הלל הזקן ביום שמחת בית השואבה אם אני כאן הכל כאן (סוכה נ"ג). כי באמת האיש השלם כלהו איתנהו ביה, ואף על פי שלא יהיה גדול כמותו:

L

והנה כאשר תכבוש זאת הנפש זה החלק המורכב מכל מיני הנמצאות הנצב לפניה כאשר הונח, והיא תהיה רשאה ושולטת על כל אלו הכחות הגופיות, הנה כל שאר הנמצאות אשר תחתיהם ישאו קל וחומר בעצמם, ויקבלו עול מלכותו וישתחוו לו איש ממקומו כי כן נגזר וירדו בדגת הים וכו'. אמנם כאשר לא ישמור האדם מדרגת צלמו ודמותו על זה האופן, ואוכלי פת בגו היושבים אתו במחיצתו ישברוהו, וכל חברת כוחותיו הגופיות. תמרוד באדוני ותפרוק עולה מעל צוארה לרפיון הארון ולחולשתו, הנה אז כל הנמצאות הטבעיות פשוטות ומורכבות הרחוקות והקרובות יחשבוהו כאחד מהנה או פחות מהן, וימרדו בו וירימו ידם עליו כנגד טבעם המוטבע בהם:

וזה שאמרו במסכת שבת בפרק הנזכר אמר רב פפא נקיטינן ארי אבי תרי לא נפיל והא קא חזינן דנפיל ההוא כדרמי בר אבא דאמר בר אבא אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה (קנ"א ע"ב), שנאמר אדם ביקר כל ילין נמשל כבהמות נדמו (תהלים מ"ט). הנה שאבוי היה אומר שעם שהטבע הזה הנכבד נחלש ושודר אצל כלל האדם, מכל מקום

הניעו כל הנמצאות לפי הטבע החכם אשר הטבע בהם, כמו שיתבאר מתוכן מספר הטבטים, וממאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הפיר (שמות כ"ד) שער ל"א ב"ה שהוא ענין פלא. ולזה חוייב לשמוש זה הטבע המעולה, ומצאו שם בכל דור ודור אנשים מעולים שמרי תמונתם וצלמם, שיניעו כל הנמצאות בסדרן והילכתן באותו היחס הנפלא שכתבנו בשער י"ב בפרק הנגון שעליו אמרו חכמינו ז"ל (ויקרא רבה פ' ל"ה) חקים שחקקתי בהם שמים וארץ, והם מתי מספר ממין האשי המיוחד או האנשים שזכר ענינם הרב המורה בפרק ג' חלק ג':

אמנם כשלא ימצאו שם המניעים על זה האופן, ודאי ישתבש זה הסדר הטבעי הנכבד, ושודר, ויפחתו פעולותיו, עד שיהפך אל הטבע הראשון הסכל או קשה ממנו. ועל זה האופן הוא מה שנמצא היום, כי הטבע הראשון חזק מאד, והנמצאות כלן כפי מה שחויב ממנו יתקוממו על מין האדם, והאש שורפו, והרוח דוחפו, והמים יחנקוהו, ויוכה כאבן או באגרופ, וימצאוהו הארי והדוב והכהו נפש או נשכו זאב או שועל ואפילו קפוא, וכל זה הוא נס גמור ושודר טבעו המיוחד בעונש האדם על בלתי שומרו תנאי זאת הממשלה, באומרו אדם בצלמנו כדמותנו כו' (בראשית א'). שהכוונה, שיהיה האדם שומר צלמו ודמותו המיוחדת, במה שתהיה נפשו השכלית היא המולכת על כל חלקי הגוף וכחותיו, ומכנעת אותם הכנעה גמורה בפניה, עד שלא תהיה תקומה לשום אחד מהם, כי אם לעבוד עבודתה ולשמור משמרתה להשיבה למעונה כמשפטה. משל למלך שנצבים לפניו כל שרי המדינות הסגנים והפחות, הנה כשהם נשמעים אליו ונכנעים מפניו, ודאי כל המדינות יסורו אל משמעתו ויגורו ממנו, ולא ימרו את דברו. אמנם אם השרים הנצבים עליו יעיזו בפניו וימאנו

רקיעו. צ"ק
 יגינו. צ"ק בן זרואה צ"ק
 יבואים - ג"ק
 זוכן - אמנון ע"ס

מה שישים אלקים בפיו, ולא יתנועע כי אם פירצון השי"ת, ודבר זה עמוק מאוד. והנה מי שבא לכלל מדריגה זו, אין אדם יכול לריב אתו לומר למה עשית כך, או למה דברת כך, כי כל אשר עושה ה' הוא העושה, רק מי שאינו יודע במדריגתו יוכל להיות שיריב אתו, אבל לא היודעו ומכירו היטיב. וזה שאמר הכתוב וכל בניך למודי ד', שלעתיד יהיה הכל במדריגה שיהיה לימודי ה' בכל עשיתם ותנועותיהם ודבורם, וכיון שכולם יהיה כך, אם כן ידעו זה מזה, לכך ורב שלום בניך, והבן.

עליך יפול, הכוחות שיש בו חונים עליו עליך דייקא, מכל שכן הברואים אשר הם חוץ ממנו, ודו"ק.

L

*

עוד י"ל הן גור יגור אפס מאותי. על פי כי הכל בידי שמים, שכל המדות טובות מושפעין ממנו ית' לבד מיראת שמים, לכך אמרו חז"ל (ברכות ל"ג ע"ב) אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים בלבד, דהיינו מפני שאין עושין אוצר רק מהדברים שאין מצויין אצלו, והבן.

*

ועד השלישי אני בא. על פי משל המובא באלשיך על הפסוק הנ"ל בשם הזוהר (ד"ב קס"ג ע"א), למלך שציוה על שפחה זונה לפתות את בנו, ולהבין ציוה שלא לשמוע אליה, וכל זה למען הרבות שכרו, עיי"ש. וכבר פירש האלשיך ושבותי שבין (תצא כא"ו) על דרך זה. ועל פי זה נ"ל לפרש כאן דאמר הן גור יגור אפס מאותי, שזה שכל דרכיו אפס מאותי, שמפתה לעבור על דברי ועל מצותי ונראה שמנגד לרצוני, גם הוא ירא מה' מלעבור על ציווי שצויתיו בכך, על כן ראוי להיות לך לב להבין מי גר אתך, שזה אשר הוא ירא את ה' במה שעושה עמך ומפתך עליך, יפול אותו אימה של המפתה עצמו, כשם שהוא ירא את ה' ומפתך כאשר נצמחה, כך אתה תירא מד' ולא תשמע לו כאשר נצמיות שלא תשמע לו.

*

המו אוננים ולכו אלי (ישעיה נה ג). עיין באלשיך על הפסוק הנ"ל, על פי מתוך שלא לשמה כו' (פסחים נ"ג ע"ב). ולי נראה על פי שפירש הגאון הצדיק מניקלשפורג בפסוק לכו בנים שמעו לי (תהלים לד יב), כי לא די לשמוע

הן גור יגור אפס מאותי מי גר אתך עליך יפול. דקשה כפל לשון גור יגור, ומאי פירושו מי גר אתך. ונקדים מה דכתב בעקידה (פר' נח מאמר ט"ו) דהירא מאלקים אין לו אלא יראה אחד מאחד, ואין לו יראת הברואים שהוא מושל על הכל. ונמצא הירא בלתי ירא, והבלתי ירא הוא ירא, דמי שאינו ירא אלקים, יש לו כמה יראות מכל הברואים דהם מושלים עליו. וכתב הטעם בזה דכל מה שיש בעולם יש באדם, ויש בו כח מכל הברואים, הכח הזה הוא כמלך אצל הכח שיש בברואים, ואם כן כשעובד אלקים ומכניע כל הכחות תחת הנשמה כו'. מה שאין כן כשהוא נמשך אחר הבהמיות, ואם כן מה הכוחות שיש אצלו מושלים עליו, מכל שכן מה שהוא חוץ ממנו, עד כאן וכתב זה על פי משל נפלא. ונקדים עוד, דאפס הוא אפיסה, כמו אפס כסף (ויגש מו טו), או אפס לשון חוץ כפשומו. ונקדים דיפול הוא לשון מנוחה, וכמו על פני כל אחיו נפל (חיי כה יח).

ועל פי זה מבואר פירוש הפסוק, הן גור יגור פירוש שיש לו כמה יראות, היינו משום דאפס מאותי, פירוש שאין אלקים כל מזימותיו, ומה בכך, לזה אמר מי גר אתך

יבאון רבי משה אשכנזי
אליו ידעיק אונת
ז"א לאור אל"י נכז במחנה צמחא אשכנזי

האדם זאת אל לבו מיד יגיע אליו היראה, וצוה יש לפרש בא דשבת (ל"א ע"א) והי' אמונת עתיד וגו' (ישעי' ל"ג ו'), דקאי על ששה סדרי משנה ומסיים ואפ"ה אי יראת ה' חולרו אין, משום דצאון לו יראת שמים זה מורה שאין ה' עמו א"א לו לבין ההלכה, והנה איתא בעקידה (פ' נח שער חמשה עשר) דמי שיש לו יר"ש צאמת אין לו שום יראה אחרת ומי שיש לו יראה אחרת סימן שאין יראת שמים שלו בשלימות, עיין ישמח משה פ' וישב (בפסוק וישלחו את) וסוף פ' ראה (ד"ה הן גור) מה שביאר בזה, והשתא הכי קאמר קרא לא חגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא, פירוש אי אפשר לבין המשפט לאמיתו רק בדציקות האלקות וסימן לזה הוא יר"ש, וסימן ליראת שמים שאין לו יראה אחרת וע"כ לא חגורו מפני איש.

ועי"ז ע"ס היינו פשוטי עם 'כבד עון' עושים עצירות חמורות כנ"ל, אבל צאמת הם 'זרע מרעים בניי משחיתים' שהרי 'עזבו את ה', פירוש מה דדרשינן (פסחים כ"ג ע"ב) מאת ה' אלקיך תירא (דברים ו' י"ג) לרבות ת"ת, רק כש'נאלו את קדוש ישראל' אז 'נזרו חמור' לת"ח וללמוד ממעשיהם עיי"ש. וי"ל דזה נכלל בהא דאשמש צראשיכס, שהרי לומדים להקל ע"י שגגת הת"ח, והנה הכל יודעים ומצינים זאת שזכו לימוד זכות אם ת"ח מקילים באזהרה דבר כ"ש פשוטי עם, וע"כ הזהיר משה לישראל לומר ה' ד'אשמש צראשיכס', שאתם סבורים להנלל מהדין ע"י טענה זו זהו רק אם 'ואשמש צראשיכס' שאתם מכבדים אותם כראשים ה' לא"ה הוי תרתי דסתרי.

ובזה מיושב מה שרש"י מקדים לפרש צראשיכס, ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה, ואח"כ מפרש ואשמש חסר יו"ד כו' עיי"ש, להורות נתן דהא בהא תליא דאשמש צראשיכס היינו רק אם כבר קיימתם ואשמש צראשיכס דהם ראשים ומכובדים עליכם וכנ"ל.

ותענו ותאמרו אלי חטאנו לה' אנחנו נעלה ונלחמנו בכל אשר צוני ה' אלקינו, לא תעלו וגו' אינני בקרבכם. והקשה החת"ם הכי מילי סחירא"י יינהו, חטאנו וגו' אנוחנו נעלה דאם חטאו אין יעלו, וביאר החת"ם על פי המד"ר (בראשית ל"ח ו') חיבור עצבים אפרים הנח לו (הושע ד' י"ז), דכשלוס ואחדות בישראל אומר הקב"ה כביכול איני יכול לשלוע בהם, וכתיב נחנו בלא אל"ף מורה שאין שם אחדות, ואנוחנו באל"ף מורה על אחדות, והשתא הם אמרו אעפ"י שחטאנו מ"מ אנוחנו ע"י האחדות נעלה כו', אבל צאמת עדיין לא שלם עון האמורי (בראשית ע"ו ט"ו) רק בצירוף החטא אם ילחנו עם ישראל מקיימי החורה דאז יקראו אויבי השם, ולוחמים עם השם אבל כיון שישראל חטאו לא נקראו אמוריים אויבי ה' ולא נתמלא סאתם עכדה"ק. אמנם מורגל צפי העולם מפי ספרים הרבה לפרש המסורה כולנו בני איש אחד נחנו (בראשית מ"ג י"ח), נחנו פשענו ומרינו (איכה ג' מ"ב), נחנו נעבור חלולים (במדבר ל"ב ל"ב), על פי מדרש הכ"ל כולנו בני איש אחד נחנו פירוש שיש אחדות בינינו, אפילו נחנו פשענו ומרינו, נחנו נעבור חלולים ונלליח, ומשמע דשייך לומר נחנו גם כשיש אחדות ביניהם.

7 ← תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא. נראה לפרש כך קרא, לפמ"ש בישמח משה פ' משפטים (ד"ה עוד במדרש) הא דאיתא בכנהדרין (ל"ג ע"ב) וה' עמו (שמואל א' ע"ז י"ח), שהלכה כמותו, על פי דברי החן טוב (פ' וארא) בהא דגיעין (פ"ח ע"ב) אעפ"י שדיניהם כדיני ישראל אי אהה רשאי להזקק להם שנאמר (שמות כ"א א') ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפניהם ולא לפני עובדי כוכבים, לפי שעומק הדין אינו מושג רק בהיות ה' עם השופט ומלמדו להועיל לבין ההלכה כדכתיב (שופטים ב' י"ח) והי' ה' עם השופט, וזהו וכו' עמו שהלכה כמותו, דרק ע"י השראת השכינה יכול לבין ההלכה, ועכו"ם שאין הקב"ה משרה שכינה עליהן א"א להם לבין הלכה עיי"ש.

ונראה לפרש הענין, וה' עמו היינו כמו שאמר דוד המלך (תהלים ע"ז ז') שזיהי ה' לנגדי תמיד, וביארה הרמב"ם במורה הוצא צרמ"א באו"ח (סו' א' ס"א) שדבוק תמיד בזה, ושם סיים הרמב"ם דכשישים

ועל כן אומר אני לפי דרכו של החת"ם, דצחיבת אנוחנו מורה האל"ף על אלופו של עולם,

הרג"ל ר' רפאל צ'אצ'ר צ"ל
אל"ף פריימאן וק"ה דני משה